

Solymári Dániel¹ – Czirják Ráhel²

A fejlesztési segélyezés és a nagyvárosi szegregáció összefüggése Afrikában³

A kenyai nyomortelepkérdés és a mélyszegénység strukturális kapcsolata

A fejlesztési segélyezés tervezését és végrehajtását alakító szempontoknak legalább olyan dinamikusnak szükséges változniuk, mint az abban érintett feleket meghatározó nemzetközi környezetnek. Mégis, a mindennapok terepi valóságából gyakran úgy tűnik, hogy miközben a geopolitikai tér változik, bizonyos fejlesztési elképzelések nem. Az egyes szubszaharai afrikai országok azonban már nem a donorérdekek csendestársai, hanem egyenrangú partnerségekre törekvő aktorok. Jelen tanulmány a kenyai városi szegregáció aktuális kérdéseit veszi sorra, miközben a fejlesztési segélyezés strukturális kihívásait vizsgálja, kiemelt fókusszal a terepi tapasztalatokra, a post-development irányzat elméleteinek felhasználásával. Írásunkban kenyai példán keresztül egyszerre vizsgáljuk a szubszaharai nyomortelepek fejlesztésének lehetőségeit és – attól némileg eltávolodva – fogalmazzunk meg etikai alapelveket, amelyek a donorok összefüggésében a felelős segítő beavatkozást erősíthetik.

Kulcsszavak: fejlesztési segélyezés Afrikában, post-development elvek, Kenya, nyomortelepek

Slum-Upgrade and Development in Urban Slums in the Sub-Saharan Africa

The Link Between the Slum Issue and Extreme Poverty in Kenya

The aspects that shape the design and implementation of development aid need to change at least as dynamically as the international environment in which the actors involved are operating. Yet, the reality on the ground often seems to be that while the geopolitical space changes, certain development concepts do not. However, individual Sub-Saharan African countries are no longer silent partners in donor interests, but actors seeking equal partnerships. This paper addresses the current issues of urban segregation in Kenya while examining the structural challenges of development aid, with a particular focus on field experiences, using theories from the post-development orientation. In our paper, we use the Kenyan example to

¹ Solymári Dániel a Magyar Máltai Szeretetszolgálat nemzetközi kapcsolatokért felelős vezetője.

² Czirják Ráhel a Magyar Máltai Szeretetszolgálat programkoordinátora.

³ A tanulmány a TKP2021-NVA-16 számú projektnek a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NVA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

both explore the potential for development in sub-Saharan slums and, somewhat distancing ourselves from it, to articulate ethical principles that can strengthen responsible aid interventions in the context of donors.

Keywords: *international development in Africa, post-development, Kenya, slums*

Bevezetés

A nemzetközi fejlesztési együttműködés rendszere az elmúlt évtizedekben jelentős változásokon ment keresztül. A segélyek iránya és célja gyökeresen megváltozott, ahogyan a források elosztása és a rendszer működtetésében részt vevő donorok érdekei is.⁴ A segélyek recipiensei már nem csupán „csendestársak”, egyoldalú kapcsolatok szereplői, hanem ideális esetben egyenrangú partnerek.⁵ Ez azonban nem volt mindig így, és túlzás lenne azt gondolni, hogy a segélyeket ma már a kölcsönös érdekek alapján és mindig a helyi szükségletek figyelembevételével nyújtják. Hosszú út vezetett a korábbi „pártfogó” megközelítéstől a szabályozott segélyezés modern elveiig. A korai fejlesztési és humanitárius segítségnyújtási együttműködés nem mindig volt előnyös az érintett kedvezményezettek számára. Gyakran autokratikus, egyoldalú kapcsolatok jöttek létre, amelyek a másik fél képességeit használták ki. A politikai és gazdasági érdekek minden időszakban alapvető szerepet játszottak a nemzetközi fejlesztési együttműködés irányának és működésének meghatározásában, amelynek eredményeként egyoldalú kapcsolatok jellemezték a korai fejlesztési együttműködéseket. Ahogy Parag Khanna indiai származású közgazdász fogalmazott, reményének hangot adva: „Kína [...] nem leigazza Afrikát, hanem lehetővé teszi, hogy növekedjen és vonzóbbá váljon”.⁶ A nemzetközi együttműködések nagy részében azonban máig egyenlőtlenségeket figyelhetünk meg az érintett felek érdekérvényesítő képessége és gazdasági ereje közötti különbségekből adódóan. Egy segélyezési, fejlesztési helyzet felnagyíthatja a potenciális alárendeltséget, a hatalmi egyensúlytalanságokat és a helyzeti hátrányt.⁷ A segélyezés során a segélyezett jellemzően kiszolgáltatott, és a segélynyújtónak van kiszolgáltatva. Egy hasonlittal élve: az egyén szintjén nincs kiszolgáltatottabb a betegnél, hiszen szinte mindenben az egészségügyi intézmény személyzetétől és technikai eszközeitől függ, de ugyanez megfigyelhető nagyobb rendszerek szintjén is. A kedvezményezett mindig függ az adományozótól, elvégre az adományozó az, aki kondicionált támogatást nyújt a recipiens számára, elszámoltathatóságot vár el, és beszámolási és arculati követelményei vannak. Ez mind kiszolgáltatottság – a függőség állapota, akárhogy is nézzük. 30 évvel Robert Cassen 1994-es *Működik-e a segély?*

⁴ Kiss Judit (2024): *A nemzetközi fejlesztésfinanszírozás kérdőjelei. Máltai Tanulmányok*, (2), 6–23.

⁵ Pratt, Bryan – Popplewell, Rowan (2013): *The Emergence and Re-Emergence of Civil Society: A Brief History of Civil Society in Europe, From the Magna Carta to the Eurozone Crisis. Development in Practice*, 23(5–06), 721–728; „A szereplők nem gondolkodhatnak úgy, mint a volt gyarmatosítók.” – beszélgetés Afrika gazdasági fejlődéséről. Interjú dr. Tarrósy István, a PTE Afrika kutató intézetének igazgatójával. *Világpolitika és Közgazdaságtan*, 2(1), 28–37.

⁶ Khanna, Parag (2017): *Konnektográfia. A globális civilizáció jövőjének feltérképezése*. Budapest: HVG Könyvek, 34.

⁷ Craig, David Alan – Porter, Doug (2006): *Development Beyond Neoliberalism? Governance, Poverty Reduction and Political Economy*. London: Routledge; Langan, Mark (2018): *Neo-Colonialism and the Poverty of 'Development' in Africa*. London: Palgrave Macmillan.

kérdését ma úgy is megfogalmazhatnánk: *Működik-e a hatalom? A post-development* áramlathoz tartozó kezdeményezések nem tudtak teljes választ adni arra a feloldhatatlannak tűnő dilemmára, hogy hogyan lehet a hatalom dominanciáját a nemzetközi fejlesztési kapcsolatokban az együttműködés kultúrájával felváltani. Különösen akkor, amikor az adományozói érdekek erősek, és a kedvezményezettek hangja gyakran halk. A gazdasági kihívások, a növekedés és a modernizáció elmaradottsága, a társadalmi zavarok és a demokratizálódás több tudományág kollektív kutatási témája. Ezen a multidiszciplináris területen belül a nemzetközi fejlesztési rendszer és a segélyezés továbbra is fontos ág marad, amely önálló kutatási és szakpolitikai sztenderddé nőtte ki magát. Ugyanakkor a rezsimit máig számos kritika éri, amiért nem teljesítette önnön kitűzött céljait, és nem oldott fel olyan elvi kérdéseket, mint a dependencia és az alárendeltség.

A nemzetközi fejlesztési segélyezési rendszer kritikusnak tekinthető elméleti jellemzői mellett ebben a tanulmányban a rendszerrel kapcsolatos attitűdöket az elmúlt évtizedekben alakító kardinális változásokra is reflektálunk. Arra a kérdésre keressük a választ, hogy milyen mértékben változott a segélyezési rendszer a helyszíni végrehajtás/megvalósítás szempontjából. A tanulmányban először kritikusan vizsgáljuk meg az egyes elvekben rejlő anomáliákat, valamint azokat az elméleti kérdéseket járjuk körül, amelyek gyakran csak a terepmunka szemszögéből láthatók, de amelyek megoldása kulcsfontosságú a segélyezés hatékonyabb gyakorlata szempontjából. Tanulmányunk későbbi részében, miközben a fejlesztési segélyezés jelenlegi és megoldatlan dilemmáit vizsgáljuk, a kenyai városi nyomornegyedekben zajló programok tanulságait vonjuk le a külső (politikai) hatalom/erő és a hatalmi dominancia összefüggésében. Írásunk különös hangsúlyt fektet a nyomornegyedek felértékelődési folyamatainak feltárására: a történelmileg legnagyobb kenyai Kenya Slum Upgrading Programme (KENSUP) projekt megvalósítására, az ehhez kapcsolódó sikerekre és kudarcokra, valamint a kezdeményezésből levonható lehetséges tanulságok megfogalmazására. Végül eltávolodunk a szigorúbban vett tudományos megközelítéstől, és a biztonság szempontjából – e folyóirat karakteréhez közelítve – vizsgáljuk a fejlesztési segélyezés néhány kulcsfontosságú szempontját a terepi gyakorlat realitásainak fényében.

A szegények valóban szegények? Elméleti és szakirodalmi áttekintés

Tanulmányunk a fejlesztés két, általunk kulcsfontosságúnak tartott aspektusát elemzi, miközben folyamatosan vizsgálja a kérdést, hogy miként lehet a fejlesztési segélyezést az adományozói érdekektől minél inkább mentesen megvalósítani: 1. mi a szegénység természete a terepi valóság szempontjából, és 2. hogyan valósítható meg a teljes együttműködésen alapuló fejlesztési együttműködés. Mielőtt e kérdések mélyére hatolnánk, áttekintjük azon megközelítéseket, amelyek kiindulópontként szolgálhatnak gondolkodásunkhoz.

A fejlesztési szakirodalom régóta elemzi, hogy a donorérdekektől mentes támogatási szabályokkal rendelkező fejlesztési rendszerek hogyan strukturálják a helyi szervezetekkel való nemzetközi partnerségeket. Az érdekmentes segélyezés elve hosszú utat járt be. Gondoljunk csak Peter Thomas Bauerre, Margaret Thatcher egykori brit miniszterelnök

tanácsadójára, aki (Friedrich August von Hayek osztrák–brit közgazdászhoz hasonlóan) tagadta, hogy bárkinek erkölcsi kötelessége lenne másokon segíteni. Munkájában azt írja, hogy az egyének és az államok közötti egzisztenciális különbségek abból adódnak, hogy ki mit érdemel, és hogy személyes törekvéseik mire predesztinálják őket.⁸ Ezzel szemben mások az államok és a politika szerepe helyett az egyén felelősségét hangsúlyozzák. Ma már világos, hogy analógia van (Harry Frederick Harlow amerikai pszichológusra hivatkozva) az egyén szükségletfüggősége, valamint az államok, szervezetek és nagyobb rendszerek alturista gyakorlata között. A nemzetközi segélyezési rendszerben sokan a globalizáció lehetőségét, mások a veszélyét látják; a határok nélküli világ, a javak és a hatalom egyenlő elosztása, az általános globális jólét és a szegénység felszámolása érdekében.⁹ Akik ezzel egyetértenek, és ezt elérendő célnak tekintik, úgy vélik, hogy a szegénység a valamitől való megfosztottság, a hiány állapota, és mint ilyen, alapvetően rossz, és véget lehet és kell vetni neki.¹⁰ E cél eléréséhez lépéseket kell tenni: a szegénységet meg kell szüntetni, el kell kerülni és vissza kell fordítani. Ez a nézet elsősorban a jóléti államok gondolkodásmódját tükrözi, ahol a központi politikai tér biztosítja az egyének és a családok jövedelmét és megélhetését, függetlenül képességeik és munkájuk valós piaci értékétől; ahol a gazdaság erős, a minőségi szociális és egyéb szolgáltatások széles körben elérhetők, és a lakosság kiszolgáltatott rétegei stabil biztonsági hálóra támaszkodhatnak.¹¹ Az ilyen országokban erős az érzékenység és az állami s egyéni hajlandóság arra, hogy a szolidaritás globális rendszerében, önnön határaikon túl is részt vegyenek: céljuk, hogy kiterjesszék saját jólétüket mások irányába. Sokak számára tehát ez erkölcsi felelősség kérdése. De vajon az adományozó szereplők ezekben az országokban valóban helyesen érzékelik-e a kedvezményezettek szükségleteit, tényleg jólétet erősítő a szándékuk, és vajon helyes-e a szegénységről alkotott felfogásunk?¹² Valóban, el kell merülnünk azok életében, akik rosszabb helyzetben vannak, mint mi, bele kell bújnunk „mások cipőjébe”, és át kell éreznünk valós élethelyzetüket – érvel Renwick Irvine és társai.¹³ Mint megállapítják, elszigetelten, csak a jóléti zónánkból figyeljük a szegények távoli világát, így nincs reális, a helyszínen, a valós életben szerzett tudásunk a valódi nehézségeikről. A perifériák egy távoli, párhuzamos és zárt világot alkotnak. Ebben a világban kell elmerülnünk, elsősorban a segélyezési szakembereknek. Az 1980-as évek óta, és még aktívabban az 1990-es évek óta egyre több elemző mutat rá arra, hogy egyes területek/régiók nem fejlődnek olyan ütemben, ahogyan indokolná az évtizedek óta folyamatosan kapott segélyeket,¹⁴ és hogy hibás az a nyugati megközelítés, amely a gyökeresen eltérő kultúrákat elmaradottnak

⁸ Bauer, Peter Thomas (1976): *Dissent on Development*. Cambridge: Harvard University Press.

⁹ Haslam, Paul Alexander et al. szerk. (2021): *Introduction to International Development Approaches, Actors, Issues, and Practice*. Oxford: Oxford University Press, 67.

¹⁰ Piketty, Thomas (2015): *A tőke a 21. században*. Budapest: Kossuth Kiadó.

¹¹ Barr, Nicholas (2009): *A jóléti állam gazdaságtana. A nagy ellátórendszerek működésének összefüggései*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

¹² Makuwira, Jonathan (2018): *Power and Development in Practice: NGOs and the Development Agenda Setting*. *Development in Practice*, 28(3), 422–431.

¹³ Irvine, Renwick – Chambers, Robert – Eyben, Rosalind (2004): *Learning From Poor People's Experience: Immersions*. Brighton: Institute of Development Studies.

¹⁴ Wadhwa, Divyanshi (2018): *The Number of Extremely Poor People Continues to Rise in Sub-Saharan Africa*. [online], 2018. 09. 19. Forrás: blogs.worldbank.org [2024. 05. 22.].

és egyértelműen diszfunkcionálisnak („megjavítandónak”) tekinti, pusztán azért, mert a nyugati fejlettségi szintet meg sem közelítik. Ez a gondolkodásmód szinte doktrína, és úgy tűnik, hogy a nemzetközi fejlesztéssel és általában az államközi kapcsolatokkal foglalkozó szakemberek ebből nem tudnak szabadulni.¹⁵ A szociológia, az antropológia és a pszichológia súlyának növekedésével, amelyek szemléletváltást hoztak, nyilvánvalóvá vált, hogy a nemzetközi segélyezésben részt vevőknek új látásmódra és új keretrendszerre van szükségük.¹⁶ Az etikai dimenziókat újra kell fogalmazni: e gondolkodók azt hangsúlyozzák, hogy a nyugati típusú demokráciamodellek nem az egyedüli üdvözítők, amelyek köré társadalmak szerveződhetnek. Vannak más megközelítések is, amelyeket sokan ugyan nem tartanak legitimnek, de a saját kontextusukban jól működnek.¹⁷ Ezek a *post-development* teoretikusok gyakran a nemzetközi kapcsolatok rendszerének sötét oldalát mutatják be azzal, hogy a modern fejlesztési segélyek „mögöttes” politikai és donorérdekeit igyekeznek láttatni; azt hangsúlyozzák, hogy azok többségében a kedvezményezett szándékaitól idegen célokat szolgálnak,¹⁸ a nyugati társadalmi érdekek és logika mentén strukturálódnak, és lényegében a nyugati hegemonia reprodukálására törekszenek a kedvezményezett területeken.¹⁹

A nemzetközi segélyezés az emberek közötti kapcsolatok jegyében született. Ebben a tekintetben a segélyezés a politika eleme, fő kontextusa a nemzetek közötti interakció, és még mindig nagyrészt államok és politikai formációk között valósul meg. De vajon milyen mértékben határozza meg azt a politikai hatalom? Lehet-e a segély olyan politikai konstrukció, amelyet nem a politikai hatalom logikája vezérel? Beszélhetünk-e önzetlen és érdekektől mentes kapcsolatról egy olyan struktúrában, amely az uralomra támaszkodik és arra épül? Létezik-e olyan önzetlen segély, amely politikai-gazdasági szempontból feltétel nélküli, és amelyben a hatalom nem játszik szerepet? Vagy tudunk-e adni anélkül, hogy cserébe bármit is kérnénk? Végül is az adományozó hatalma/pozíciója a kedvezményezetthez képest talán a segélyezési kapcsolatok legfontosabb jellemzője, és alapvető tényezője az együttműködésük hatékonyságának.²⁰

A következőkben ezt a szélesebb körű elméleti megközelítést korunk egyik legjelentősebb globális problémájának és fejlesztési kérdésének összefüggésében tárgyaljuk, a kenyai városi szegregáció példáján keresztül reflektálva a fejlesztési segélyezés gyakorlati és kortárs kihívásaira.

¹⁵ White, Sarah C. (2010). *Depoliticising Development: The Uses and Abuses of Participation*. *Development in Practice*, 6(1), 6–15.

¹⁶ Gasper, Des (2000): *Evaluating the 'logical Framework Approach' Towards Learning-Oriented Development Evaluation*. *Public Administration and Development*, 20(1), 17–28.

¹⁷ Griffin, Keith – Knight, John (1990): *Human Development and the International Development Strategy for the 1990s*. New York – London: Palgrave Macmillan.

¹⁸ Ferguson, James (1994): *The Anti-Politics Machine*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

¹⁹ Escobar, Arturo (1995): *Encountering Development the Making and Unmaking of the Third World*. Princeton: Princeton University Press; Wright, Glen W. (2012): *NGOs and Western Hegemony: Causes for Concern and Ideas for Change*. *Development in Practice*, 22(1), 123–134; Ainembabazi, John Herbert – Mugisha, Johnny (2014): *The Role of Farming Experience on the Adoption of Agricultural Technologies: Evidence from Smallholder Farmers in Uganda*. *The Journal of Development Studies*, 50(5), 666–679.

²⁰ Kelly, Leanne M. (2021): *Worthwhile or Wasteful? Assessing the Need for a Radical Revision of Evaluation in Small-Sized Development NGOs*. *Development in Practice*, 32(2), 201–211.

Módszertani megfontolások

Tanulmányunkban terepi, személyes tapasztalatokra és másodlagos forrásokra támaszkodva vizsgáljuk meg a hatalom/uralom (*power*) és a szegénység kapcsolatát a fejlesztési segélyezés kontextusában, *post-development* teoretikusok elméleteinek összefüggésében. E komplex elméleti keret segítségével, amely magában foglalja a politikai realizmust, valamint a hatalom/erő mint a nemzetközi fejlesztési nexus, a donor-recipient kapcsolat egyik fontos karakterét.²¹ A politikai hatalom mellett a strukturális realizmus is elméleti keretet nyújt a nemzetközi fejlesztési segélyezés működésének megvilágítására,²² hiszen a nemzetközi kapcsolatok összefüggésében a szuverén közösségeknek saját érdekeiket kell követniük belső fejlődésük, végérvényesen szabadságuk alakításakor.²³ Ezeket a politikatudomány korpuszából merített pragmatikus elméleti kereteket egészítik ki a Magyar Máltai Szeretetszolgálat kenyai, tanzániai és ugandai fejlesztési programjai során, az elmúlt 15 évben szerzett helyszíni tapasztalatok. Az ezekben a programokban szerzett találkozások és beszélgetések, illetve elsősorban maguknak a végrehajtott programoknak a tapasztalatai világították meg az itt megfogalmazott megközelítésmódot.

A nagyvárosi szegregáció Afrikában

A 21. század legjelentősebb és legsürgetőbb globális kihívásai közé tartoznak azok a nehézségek, amelyeket a nagyvárosokban élők számának folyamatos növekedése okoz. A globális dél városai számára a gyors népességnövekedés komoly kihívást jelent. A Dél strukturális keretei nem tudnak lépést tartani a megfelelő lakhatás, a munkahelyek és a városi szolgáltatások iránti növekvő kereslettel, így az emberek magukra maradnak alapvető szükségleteik kielégítésében.²⁴ A lakhatás tekintetében ez a nyomornegyedekbe költözést jelenti, ami a 20. század második fele óta tömegesen zajlik. Ma a becslések szerint a földön minden nyolcadik ember, azaz körülbelül egymilliárd ember él nyomornegyedekben.²⁵ Noha az ezredforduló óta eltelt évtizedekben némi javulás történt – a fejlődő világban a nyomornegyedekben élő lakosság aránya 2000 és 2020 között 31%-ról 24%-ra csökkent²⁶ –, ez abszolút értékben még mindig növekvő tendenciát tükröz: a nagyvárosok nyomornegyedeiben élők száma világszerte évente 6 millióval nőtt, ami napi 16 500

²¹ Carr, Edward Hallett (1939): *The Twenty Years' Crisis 1919–1939: An Introduction to the Study of International Relations*. London: Macmillan.

²² Waltz, Kenneth (1995): Realist Thought and Neorealist Theory. In Kegley, Charles Jr. (szerk.): *Controversies in International Relations Theory. Realism and the Neo-Liberal Challenge*. New York: St. Martin's Press, 67–83.

²³ Sen, Amartya (2003): *A fejlődés mint szabadság*. Budapest: Európa Könyvkiadó; Mearsheimer, John J. (2019): *Bound to Fail: The Rise and Fall of the Liberal International Order*. *International Security*, 43(4), 7–50.

²⁴ Solymári, Dániel (2018): *Development Policies in Africa*. *Afrika Tanulmányok*, 12(4), 23–35; Aantjes, Carolien J. et al. (2021): Why Doesn't the Decriminalisation of Same-Sex Sexuality and Sex Work Ensure Rights? The Legality and Social Acceptance of Transgressive Sexualities in Urban Mozambique. *Sexuality Research and Social Policy*, 19(1), 416–431.

²⁵ UN HABITAT: *Annual report 2022*. [online], 2023. Forrás: unhabitat.org [2024. 05. 25.].

²⁶ UN HABITAT 2023.

embernek felel meg. Ennek eredményeként a szubszaharai Afrikában a városi lakosság 50,2%-a, Kenyában pedig 50,8%-a él nyomornegyedben.²⁷

Világszerte számos megoldást alkalmaztak a probléma kezelésére, a kényszerű kitelepítéstől és a nyomornegyedek felszámolásától kezdve a helyi infrastruktúra fejlesztésén át az új lakások építéséig. Az évtizedes tapasztalatok azt mutatják, hogy más kérdések mellett, mint például a foglalkoztatáshoz, oktatáshoz, élelemhez, egészségügyhöz, vallászabadsághoz és egyebekhez való hozzáférés, az ivóvíz és a megfelelő higiénia hiánya a legégetőbb probléma.²⁸ Ma közel egymilliárd ember nem jut tiszta ivóvízhez, és a világ egyes részein ádáz küzdelem folyik a vízben gazdag régiókért.²⁹ A széles körű vízhiány két formában jelentkezik: míg egyes országok vidéki területein a globális éghajlatváltozásból eredő problémákkal kell szembenézni, addig a városi lakosság nagy része nem jut városi vízhez. Ennek oka, hogy a vidéki területekről beáramló emberek alapvetően átalakították a városok szerkezetét. Olyan nyomornegyedeket hoztak létre, amelyekből hiányoznak a közművek, a városi infrastruktúra és más alapvető szolgáltatások. A nagyvárosokba irányuló belső és külső migráció motivációi eltérnek, de egy dolog közös bennük: a jobb jövő reménye.

A lakóhely-változtatások mögött többféle ok húzódik meg. A vidéki munkanélküliség, a politikai vagy vallási üldöztetés, a fizikai munkára való képtelenség egészségügyi okokból, a mellékes pénzkeresés, a próba szerencse hozzáállás, a családgyesítés – mind-mind a belső migráció klasszikus okai, amelyek ma már jól ismert körülmények. Sajnos azonban a világ szegényebb részein a városokba költözők túlnyomó többsége képzettség és megfelelő anyagi források hiányában szegregált településeken kényszerül letelepedni. A bevándorlók igényeinek növekedésével néhány ipari központot gyors ütemben alakítanak át. Az ENSZ becslése szerint a világ népessége a mai 8 milliárdról 2050-re 9,7 milliárdra, 2100-ra pedig 10,3 milliárdra nőhet.³⁰ Ez érzékelteti, hogy a világ népességének vízigénye, amely az elmúlt évszázadban megháromszorozódott, néhány évtized alatt milyen drámai mértékben növekedhet. Ma a kitermelt vízmennyiség többszöröse annak a mennyiségnek, amelyet a csapadékkal pótolni lehet. A felszín alatti vizek szintje süllyed, miközben a mezőgazdaság édesvíz-felhasználása folyamatosan növekszik. A kereslet azonban messze meghaladja a lehetőségeket. A városi népességrobbanás legfőbb következményei közé tartozik a városiakok korösszetételének megváltozása és alapvető szükségleteik növekedése, amelyeket egy fejlődő ország városa jellemzően nem tud kielégíteni. Az ebből eredő hiány súlyos problémákhoz vezet az amúgy is túlterhelt nyomornegyedekben. Ezek közül a legkritikusabb a tiszta ivóvízhez, valamint az alapvető higiéniai és egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés hiánya.³¹

²⁷ UN HABITAT 2023.

²⁸ WHO/UNICEF: *Progress on Sanitation and Drinking-Water*. [online], 2013. Forrás: books.google.hu [2024. 05. 26.].

²⁹ WHO/UNICEF: *Joint Monitoring Programme for Water Supply and Sanitation (JMP)*. [online], 2010. 11. Forrás: ircwash.org [2024. 05. 27.].

³⁰ UNDESA: *World Population Prospects 2022. Summary of Results*. [online], 2022. Forrás: un.org [2024. 05. 24.].

³¹ Spaling, Harry – Brouwer, Geoffrey – Njoka, Jesse (2014): *Factors Affecting the Sustainability of a Community Water Supply Project in Kenya*. *Development in Practice*, 24(7), 797–811.

A lakosság egészségi állapotának felmérésekor a WHO öt úgynevezett kiemelt kockázati tényezőt azonosított.³² Ez a klasszikus csoportosítás arra használható, hogy a figyelmet a legfontosabb kérdésre, nevezetesen a halálesetek okára és eredetére összpontosítsuk. A lista élén a környezeti kockázatok állnak. Ezt követi a rossz vagy nem megfelelő egészségügyi ellátás, majd a szexuális visszaélés és annak következményei, mint például az AIDS, majd az alultápláltság, végül pedig a kábítószer- és alkoholfüggőség-ből eredő problémák. A városi környezeti veszélyek arányuk és mértékük tekintetében kiemelkednek, beleértve a szennyezett ivóvizet, a higiéniai és alapvető higiéniai szolgáltatások hiányát, valamint a beltéri és kültéri (lakáson belüli) légszennyezést. Míg a fenti tényezők a világ egyes részein elszigetelten vannak jelen, a harmadik világ nagyvárosainak nyomornegyedeiben egyszerre fordulnak elő. A WHO és az UNICEF becslése szerint ma több mint kétmilliárd ember nem jut biztonságos ivóvízhez, négy milliárd embernek nincs megfelelő higiéniai ellátása, és évente 340 ezer gyermek hal meg hasmenéses fertőzésekben és betegségekben.³³ Amikor az ivóvízhiányról van szó, senki sem kérdőjelezi meg a probléma súlyosságát. A víz az élet alapvető eleme, biológiai szükséglet. Hiánya kiszáradáshoz, alultápláltsághoz és kritikus súlyvesztéshez vezet. A higiénia létfontosságú jelentőségének általános megítélése azonban kevésbé egyértelmű – a széles körű hiány következményei nem kifejezetten ismertek. Pedig a két tényező elválaszthatatlan egymástól. Az afrikai városi nyomornegyedek általános és közös jellemzője, hogy a kormányok „nem létezőnek” tekintik őket: a közigazgatás és a higiéniai hálózatok nem terjednek ki rájuk. Az állatok és az emberek spontán módon, egyszerű körülmények között, jellemzően „közterületeken” végzik mindennapi szükségleteiket. Ennek következtében a fertőzésveszély széles körben elterjedt a nyomornegyedekben. Az ürüléket tartalmazó víz fogyasztása és a szennyezett környezet miatt sokan (különösen a gyermekek és az idősek) szenvednek hasmenéses betegségekben. A legtöbb fertőzésért a rotavírus és a coli baktérium a felelős. A rossz higiénia és a rossz higiéniai körülmények felelősek az esetek közel 90%-áért, a klinikai típus és a következmény a vérhas és a kolera. Pedig ha belegondolunk, ezt az évente több millió halálesetet okozó betegséget drasztikusan csökkenteni vagy akár megszüntetni is lehetne.

A „telep” probléma kenyai összefüggései

A Kiberához hasonló települések kialakulásának története hosszú időre nyúlik vissza, és nem a modern migrációs trendekhez kapcsolódik. Az informális települések – nyomornegyedek – már a gyarmati idők óta léteznek Kenyában. Spontán módon és egymástól függetlenül alakultak ki, főként az afrikaiakat kizáró és korlátozó önkormányzati rendeletek eredményeként. Ezek közül a legnagyobb Kibera, amely ma Nairobi önálló városrésze. Ez egy „állam az államban”, amely nem tartozik a helyi közigazgatáshoz, nincs

³² WHO: *Global Health Risks: Mortality and Burden of Disease Attributable to Selected Major Risks*. [online], 2009. 01. 01. Forrás: who.int [2024. 05. 25.].

³³ WHO/UNICEF: *Progress on Drinking-Water, Sanitation and Hygiene: 2017 Update and SDG Baselines*. [online], 2018. 02. 22. Forrás: who.int [2024. 05. 26.].

csatornázás, legális (és biztonságos) víz és áram.³⁴ A valóságban az ott élők számát csak becsülni lehet, mert a városvezetés nem rendelkezik pontos adatokkal. A bungalókat bérlő lakók gyakran még csak nem is tudják magukat azonosítani.

A gyarmati időszakban a „bennszülöttek” a faji megkülönböztetés miatt nem élhettek a fehér telepesek és tisztviselők közelében. 1905-ben Nairobi lett az egykori protektorátus fővárosa, mivel a közel 2000 méteres tengerszint feletti magasságban fekvő, buja zöld erdőkkel borított város éghajlata vonzóbb és élhetőbb volt, mint a forró, tengerparti Mombasáé. 1948-ra a britek tervet dolgoztak ki a város fejlesztésére. Ez a korai városfejlesztési terv zöld közterületeket, új épületeket ígért, modern kereskedelmi központot, ipari negyedeket a befektetések vonzására, új közlekedési rendszert és modern lakótelepeket. De nem mindenki számára volt ideális e koncepció: az új főváros modern szolgáltatásait csak a britek és a nekik dolgozó afrikaiak (jellemzően a szolgálók) vehették igénybe. A terv számos egyoldalú, kirekesztő elemet tartalmazott. Egyes szolgáltatások megkerülték az őslakos afrikaiak által lakott negyedeket, akik csak engedéllyel léphettek be a fehérek által lakott területekre. A munkálatokban (például a vasútfejlesztésben) részt vevő ázsiaiakat szintén külön lakónegyedekbe szegregálták.³⁵ A Nairoibiba költözött és ott letelepedett afrikaiak ezért az erdős területek kivágásával új életteret teremtettek maguknak. Az új informális települések ezeken az egykor zöld területeken a kenyai közigazgatás figyelmét is felkeltették. Az erdő nagyobb részének kivágásával földet adományoztak az Észak-Szudánból toborzott núbiai katonáknak a királynak tett szolgálatuk elismeréseként. Nem véletlen, hogy a kibera szó a núbiai nyelvben erdőt jelent. Ezek a núbiaiak és családjaik alkották az első homogén közösséget a település szinte új városrészében. Egyes becslések 100 000-re, mások félmillióra teszik az így Kiberában letelepedett núbiaiak számát³⁶.

Kenya 1963-ban nyerte el függetlenségét. Az őslakos afrikaiakat korlátozó törvényeket hatályon kívül helyezték, lehetővé téve számukra, hogy szabadabban mozogjanak az országon belül. Az 1970-es és 1980-as évekre a vidékről Nairoibiba költöző emberek száma az egekbe szökött.³⁷ A kenyai kormány városfejlesztési beruházásai azonban nem tudtak lépést tartani a lakosság növekvő igényeivel, és a városi nyomornegyedekben élők száma évről évre nőtt. Amikor Kenya függetlenné vált, és feloldották a letelepedési korlátozásokat, nagyszámú ember kezdett el költözni a vidéki területekről – ahol a szárazsággal, a néha rossz minőségű földdel és mindenekelőtt a munkalehetőségek hiányával kellett szembenéznük – a városi területek, különösen Nairobi felé, ahol több lehetőséget láttak a boldogulásra.³⁸ A kormánynak azonban nem volt sem megfelelő fejlesztési stratégiája a gyors urbanizáció kezelésére, sem elegendő pénzügyi forrás a megnövekedett

³⁴ Solymári, Dániel – Czirják, Ráhel (2023): *Most Current Issues and Perspectives of the Urban Slum Problem in Kenya. Nation and Security*, 16(2), 126–143.

³⁵ Myers, Garth (2013): *Afrikai városok. Új megközelítések a városkutatás elméletéhez és gyakorlatához*. Pécs: Publikon Kiadó; Brun, Stanley D. et al. (2016): *Cities of the World. Regional Patterns and Urban Environments*. Lanham: Rowman & Littlefield.

³⁶ Myers 2013.

³⁷ Czirják Ráhel (2015): Urbanizációs válság? Nyomornegyed-probléma London és Nairobi példáján. *Afrika Tanulmányok*, 9(3–4), 11–38.

³⁸ K'akumu, O. A. – Olima, Washington (2007): *The Dynamics and Implications of Residential Segregation in Nairobi. Habitat International*, 31(1), 87–99.

lakásigény kielégítésére, így az emberek maguk építettek menedéket a rendelkezésükre álló anyagokból.³⁹ A helyzet még az 1970-es években is alig javult. Valójában Daniel arap Moi elnök, aki Kenyatta 1978-ban bekövetkezett halála után került hatalomra, hasonlóan közelítette meg a nyomornegyedeket, mint elődje. Számos javaslata ellenére nem módosította az alkotmányt, amelyet a függetlenségi törekvések során dolgoztak ki, és amelyben az emberi jogok, köztük a lakhatáshoz való jog kevésbé kapott hangsúlyt.⁴⁰ Az 1980-as években megnövekedett lakásigény kielégítése azonban nem jelentett kisebb kihívást, mint korábban. A Világbank és az IMF Structural Adjustment Programs elnevezésű programjai (SAP) Otiso kutatásai szerint a társadalmi egyenlőtlenségek és a szegénység jelentős növekedéséhez vezettek, mivel a SAP-ok megkövetelték, hogy az állam vonuljon vissza a szolgáltatások és támogatások nyújtásától.⁴¹ 2007-ben a kormány kiadta a *Kenyai jövőkép 2030* című hosszú távú állami fejlesztési stratégiát, amely a lakhatási problémával is foglalkozik. A dokumentum szerint 2030-ra az a cél, hogy a városokban az emberek megfelelő lakhatási körülmények között és biztonságos környezetben éljenek.⁴²

A segélynyújtás gondolkodásmódjáról

Elméleti szempontból fontos megjegyezni, hogy a segélyezés etikája, elvei és magatartási kódexe talán a leglényegesebb és legalapvetőbb elemei ennek a témának, és döntő fontosságúak a segélynyújtás eredményének meghatározásában. Jelentősége abból a tényből fakad, hogy minden segítő és gondoskodó tevékenység beavatkozás, és ezért felelősséget jelent a rászoruló és támogatott személy felé. Ez az erkölcsi háttér némileg alulreprezentált, és fontosságát gyakran alábecsülik, még a szakmai diskurzusban is. A segítségnyújtás alapelvei évtizedek óta ismertek és jól kidolgozottak. Egyetemeken, tanfolyamokon és szakmai fórumokon tananyagként és a nagy nemzetközi szervezetek által rendszerezett tudásanyagként jelennek meg. Ismeretes lehet a Sphere Standards kézikönyve és a Humanitárius Alapkövetelmények (CHS) elvei, valamint a nemzetközi segélyszervezetek által megfogalmazott egyéb humanitárius alapelvek és más végrehajtási ajánlások. A következőkben, némileg eltávolodva a tudományos szigortól, a gyógyító orvoslás elméletére támaszkodva egy rendhagyó megközelítést alkalmazunk, hogy a segítő beavatkozás lényegi elemeit összegezve gondoljuk újra. Olyan szempontokat emelünk most ki, amelyek alapvetően határozzák meg a donor és a kedvezményezett közötti kapcsolatot. Célunk, hogy rávilágítsunk a segítői felelősségre, valamint hogy olyan gyakorlati megfontolásokat mutassunk be, amelyek a humanitárius tevékenység során a gyakorlatba ültethetők, akár egyéni, akár szervezeti kontextusban.

Az első ilyen megfontolás a *rászoruló személy helyzetére vonatkozik, aki mindig kiszolgáltatott*. A segítő és támogató kapcsolatoknak minden esetben együttműködőnek kell

³⁹ Government of Kenya/KENSUP. (2005): *KENSUP Financing Strategy*.

⁴⁰ Omenya, Alfred – Huchzermeyer, Marie (2006): Slum Upgrading in the Complex Context of Policy Change: The Case of Nairobi. In Huchzermeyer, Marie – Karam, Aly (szerk.): *Informal Settlements. A Perpetual Challenge?* Cape Town: UCT Press, 290–311.

⁴¹ Otiso, Kefa M. (2003): State, Voluntary and Private Sector Partnerships for Slum Upgrading and Basic Service Delivery in Nairobi City, Kenya. *Cities*, 20(4), 221–229.

⁴² Government of Kenya (2007): *Vision 2030*. Ministry of Planning and National Development.

lenniük. Ezeket a kapcsolatokat azonban gyakran a felek közötti egyenlőtlen viszony jellemzi, mivel az érdekérvényesítő képesség, azaz a felek (adományozó és kedvezményezett, illetve támogató és támogatott fél) ereje különbözik. A segélyezési helyzet szinte minden esetben felnyitja az alsóbbrendűség és a szituációs hátrány viszonyát. Ami békeidőben csupán helyzeti vagy státuszbeli különbség, az segélyezési helyzetben kritikus körülmény lesz: a kedvezményezett mindig ki van szolgáltatva az adományozónak és függ tőle, ahogyan az egyén szintjén sincs kiszolgáltatottabb a betegnél, hiszen az egészségügyi intézmény személyi és technikai erőforrásaitól függ. Nincs ez másképp egy olyan szervezet esetében sem, amely (gyakran feltételes) finanszírozást kap egy adományozótól, és amelynek jelentést kell tennie és elszámoltatnia magát, valamint meg kell felelnie az arculati követelményeknek. Ugyanez igaz az egyén szintjén is. Ez mind sebezhetőség – a függőség állapota, akárhogy is nézzük.

A második szempont az, hogy *a támogatást időben és a kedvezményezett helyzetének megfelelően kell nyújtani*. Ezt nevezhetjük szituációs vagy – még mindig az orvosi terminológiát használva – diagnózisalapú segítségnyújtásnak. Más szóval, azt kell adnunk, amire a másoknak szüksége van, akkor, amikor szüksége van rá. A segítségnek késedelem nélkül kell megérkeznie, és konkrét szükségleteknek kell megfelelnie. Etessük meg az éhezőt, adjunk inni a szomjazónak – emlékezhetünk Maslow szükséglethierarchiájára is. Egy magyarországi katasztrófa idején történt, amely sok halálos áldozatot követelt és súlyos környezeti károkat okozott, hogy miközben az állami és a civil szervezetek életeket mentettek és károkat hártottak el, egy lelkes magánadományozó televíziókat adott az érintett családoknak. Az emberek otthonai súlyosan megrongálódtak, az áramszolgáltatás megszűnt, így nem túlzás azt állítani, hogy ez a segítség nem volt megfelelő. Egy másik alkalommal egy nagy nemzetközi civil szervezet Nyugat-Kenya egyik legszegényebb közösségében tevékenykedett. Akkoriban a környéken nem volt víz és csatornarendszer, de a szervezet a közhangulat javítása érdekében szökőkutat épített a falu központjában (a szökőkútnak nem volt állandó vízellátása). A példákat még hosszan lehetne sorolni, és biztos vagyok benne, hogy sok szakembernek eszébe jutnak olyan esetek, amikor egy adott helyzetben a segélyezett nem azt kapta, amire szüksége volt, vagy nem egészen azt, amire szüksége volt. Természetesen nem mindig egyértelmű, hogy a rászorulóknak mikor és mi a legjobb érdeke. Ehhez kapcsolódik ez az elv is.

A harmadik szempont szorosan kapcsolódik az előzőhöz: a *helyettesítő döntéshozatalról* van szó. Ez azt jelenti, hogy a rászoruló személy nem mindig tudja, vagy nem tudja pontosan, hogy mire van szüksége a fejlődéshez vagy a felépüléshez. Néha rosszul ítéli meg a helyzetét, és lehet, hogy nem az szolgálja őt a legjobban, ha azonnali szükségleteit kielégíti. Vagy egyszerűen csak nincs meg a tudásuk ahhoz, hogy eldöntsék, mi a megfelelő (ahogy írtuk: diagnózisalapú) beavatkozás a számukra. A donor helyettesítő döntése mindig felelősség és bizalom kérdése. Feltételezi, hogy a donor néha jobban tudja, mi a legjobb a másik fél számára. Gondoljunk csak bele! Az orvossal sem vitatkozunk; törekszünk elfogadni, hogy nemcsak a legjobbat akarja nekünk, hanem tudja is, mit csinál – ismeri az összes lehetőséget és a potenciális következményeket, mérlegeli azokat, és a lehető legjobb döntést hozza meg, amennyire emberileg lehetséges. Természetesen ez egy ideális és optimális helyzet. Hiszen a terápiás kapcsolatokban előfordulhatnak

hibák és félreértések, és lehetnek hiányosságok a szakmai ismeretekben. A humanitárius gyakorlatban ennek elkerülése az, amit közösségi alapú vagy a közösséggel együttműködő fejlesztési segélynek nevezünk. Ez azt jelenti, hogy a tartós beavatkozással járó és infrastrukturális változásokat eredményező programokat mindig a kedvezményezettek mély bevonásának, véleményük meghallgatásának, véleményük és szükségleteik felmérésének kell megelőznie. Ha ugyanis a támogatás nem felel meg pontosan az igényeknek, és ha nem érzik magukat bevonva az együttműködésbe, az „idegen test” reakciót vált ki. Számos példa van a közösségi szerepvállalás hiányából eredő rossz segélyezési gyakorlatra. Ez nem feltétlenül igaz az úgynevezett humanitárius, azaz azonnali segélyezési műveletekre. Ember okozta vagy természeti katasztrófa esetén a lehető leghamarabb kell ellátni a sebet, és nincs mindig lehetőség arra, hogy az áldozatokkal előzetesen konzultáljunk. De még ilyen esetekben sem jelenhet meg hivatlanul, egy állami vagy helyi szervezet koordinálása nélkül egy segélymunkás.

Negyedik megfontolásunk a helyettesítő döntéshozatalra vonatkozó további reflexió: *a paternalizmus és az autonómia, azaz az önrendelkezés viszonya* a segélyezési helyzetekben. Ez arra vonatkozik, hogy az adományozó mennyire viselkedik „gyámkodó”, esetleg politikai, eszmei gyarmatosító módon egy segítő kapcsolatban. Azaz számításba veszi-e az érintett személy véleményét és szükségleteit, vagy figyelmen kívül hagyja azokat, és kizárólag saját (gazdasági, politikai, elvi, erkölcsi) belátása szerint cselekszik.⁴³ Egy állam is lehet paternalista, de egy egyén vagy egy szervezet is, így ebben az összefüggésben a kifejezést a cselekvés jellemzőjeként használjuk. Az orvostudomány világában közismert, hogy egyes orvosi beavatkozásokhoz a beteg beleegyezése szükséges. Ez szorosan kapcsolódik a fent említett, közösségi szerepvállalással járó segítségnyújtáshoz. Azonban még ebben az összefüggésben sem mindig egyértelmű a kapcsolat a beteg/kedvezményezett racionális döntések meghozatalára és mérlegelésre való képessége, valamint az adományozó/gyógyító potenciálisan tekintélyelvű, ellenőrző vagy elfogulatlan hozzáállása között. Vannak olyan gyógyító, klinikai helyzetek, amikor a másik fél nincs tudatos és szabad állapotban, nem képes felelősséget vállalni önmagáért. Egy segélyezési helyzetben is előfordulhat ilyen körülmény: például ha objektív akadályok nehezítik (természeti katasztrófa idején). Vannak olyan helyzetek is, amikor a rászoruló egyszerűen nem tudja, mi lenne a legjobb számukra. A paternalista gondoskodásnak azonban pozitív aspektusai is vannak, mivel a támogatott személy helyett hozott döntések bizonyos helyzetekben annak érdekeit és jólétét szolgálják. Ezért elmondható, hogy nincs minden helyzetre egyformán alkalmazható megoldás. A segítségnyújtást mindig az egyénre kell szabni.⁴⁴ Mint eddig láttuk, a segítő kapcsolatok egyik legfontosabb jellemzője a bizalom és a felelősségvállalás. Bizalom a segítséget nyújtó személy szakszerűségében, abban a szándékában, hogy a segítő a segélyezett javára dolgozik, a segélyezett gyógyulását

⁴³ Grill, Kalle – Hanna, Jason szerk. (2018): *The Routledge Handbook of the Philosophy of Paternalism*. London: Routledge, 24–34.

⁴⁴ Baaz, Maria E. (2005): *The Paternalism of Partnership. A Postcolonial Reading of Identity in Development Aid*. London: Zed Books, 65; Czirják Ráhel (2024): *A nyomornegyed-probléma kezelésének legjobb útja? A közösségi tervezés hatásának vizsgálata a kenyai nyomornegyed-fejlesztés kontextusában*. Doktori disszertáció. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földtudományi Doktori Iskola.

és fejlődését keresi, és ennek megfelelően cselekszik. És a felelősség az iránt, hogy amit teszünk, az a sérülékeny és sérült segített fél érdekeit szolgálja. Ahogy egy keleti mondás tartja: nem kórház, hanem a gyógyulás helye. Ez talán közhelyesen és kissé szentimentálisan hangzik, de kifejez valamit abból a gondolatból, hogy az optimális és helyes fejlődés egy olyan folyamat, amelyben a donor és a recipiens szoros együttműködésben dolgozik az utóbbi javára.

Az ötödik szempont az előzőekre építve a személyes kapcsolatok fontossága. A *P2P*, más néven *személytől személyhez vagy embertől emberhez megközelítés* azon az elképzelésen alapul, hogy a segítő kapcsolatoknak mindig a kölcsönösségre és az együttműködésre kell épülniük. Ez magában foglalja a közösségi szerepvállalás és fejlesztés jelenségét, valamint néhány korábban is említett elemet, de ezek fontossága miatt érdemes külön is foglalkozni velük. Nem véletlen, hogy az 1990-es évek óta a geopolitikában is egyre nagyobb hangsúlyt kap a humán biztonság fogalma, amely az államokról az egyénekre helyezi át a hangsúlyt. Ennek az alulról építkező megközelítésnek az a célja, hogy az egyén számára nélkülözésmentes és egzisztenciálisan biztonságos állapotot szavatoljon, szemben a túlságosan elvont, intézményekben és politikai struktúrákban gondolkodó modellekkel. Bizonyos értelemben ez egyfajta ellenbiztonsági politika, amelynek fókusza megfordult. A segélyezési helyzetekben különösen fontos, hogy noha a segélyezési beavatkozások gyakran rendszerszintűek és nagyszabásúak, mindig olyan megközelítést kell alkalmazniuk, amely figyelembe veszi az egyén szükségleteit és szubjektív szükségleteit.

Ebből következik az utolsó, hatodik megfontolásunk, nevezetesen *a jelenlétben, az elme-rülésen és az alámerülésen alapuló beavatkozás*, amely a dominancia és a hatalom helyett az egyénre összpontosító megközelítés időbeli folytatása. A segélyezési munka egyik legfontosabb jellemzője az önreflexióból ered: a jótékonyági szervezetek rájöttek, hogy nem ismerik eléggé a munkájuk kedvezményezettjeinek mindennapi valóságát, küzdelmeit és nehézségeit. Nem voltak a kedvezményezettek bőrében, ezért nem tudtak valódi válaszokat adni a szükségleteikre. Ezt a gyakorlatot merítésnek vagy merítő látogatásnak nevezik, amelyet nagyrészt a jamaicai–brit szociológus, Stuart Hall munkássága inspirált. Ahhoz, hogy megértsük a rászorulókat valós helyzetét, találkozniuk kell velük. Ehhez odafordulásra és elmélyülésre van szükség. Jelen kell lennünk az életükben, és el kell köteleznünk magunkat a sorsuk mellett. A sorsközösség iránti elkötelezettség és az állandó, segítő jelenlét az, ami megteremti a kölcsönös elfogadás feltételeit, és bizalmat épít a felek között. A már említett situációs és diagnózisalapú támogató munka mindig ezzel a lépéssel kezdődik: *look and feel*, azaz láss és cselekedj együtt a kedvezményezettrel. Ez azt jelenti, hogy jelen lenni, a rászoruló személyvel vagy közösséggel lenni, amennyire csak lehetséges (és szükséges), megosztani nehézségeiket és életkörülményeiket, azonosítani problémáikat és közösen megtalálni a kiutat.

Zárógondolatok

A nemzetközi segélyezés tehát egy többtényezős folyamat, amelyben nem ritkák a szélsőségek. Számos itt is bemutatott kutató szerint sem az egyéneknek, sem az államoknak nincs erkölcsi kötelességük másokat segíteni; a javak elosztása csak igazságtalan

egyenlőtlenségek esetén merülhet fel. Ezen szakemberek nemcsak azzal érvelnek, hogy a folyamatos segélyezés ördögi körbe (segélyfüggőség) zárja a kedvezményezett országokat, hanem a fejlett országok támogató gyakorlatát is teljes mértékben elutasították, mondván, hogy a kialakult egzisztenciális helyzet csak azt tükrözi, amit az egyén vagy a közösség megérdemel. Mások, így például a *post-development* áramlathoz tartozó szakemberek a közösségi bevonás, közösségi fejlesztés jelentőségét hangsúlyozzák, valamint a modern függőségi, gyámsági modellekkel szembeni segítő beavatkozást, új, etikai elvek középpontba helyezésével.

Tanulmányunkban röviden áttekintettük a nemzetközi fejlesztési segélyezés néhány kritikus elemét, azzal a céllal is, hogy kritikusan feltárjuk a rendszerben még mindig meglévő ellentmondásokat. Ezt követően az urbanizáció egy konkrét aspektusával, a városi szegregációval foglalkoztunk, amelynek keretében részletesen megvizsgáltuk a kenyai Kibera nyomornegyedének egyes kérdéseit. Sajnos a szegregáció megszüntetése még mindig megoldatlan probléma, amely kihívás a helyi államok szerepétől a nemzetközi donorközösség felelősségéig vezet. Mindez rávilágít a nemzetközi kapcsolatok rendszerének összetettségére, ahol a kérdések gyakran megosztóak, a válaszok pedig konfrontatívak. Az elvek és a megközelítések ugyan különböznek, de a 19. és 20. században újra felfedezett emberiség imperatívusza alapján a segélyek adományozójának nincs más választása, mint hogy elkerülje a kiszolgáltatottak további szenvedését, és a lehető legnagyobb mértékben hozzájáruljon a rászorulóknak megfelelő megsegítéséhez. Úgy, ahogy azt a segély kedvezményezettjei jónak látják.

Jelen munkánkban a nemzetek közötti segélyezésről, a másik fél felemelésének intézményesült formáiról gondolkodtunk. A politikai hatalom és a *post-development* szemzőgéből tekintettünk rá a segítő rendszerekre, abból a megfontolásból fakadóan, hogy a nemzetek közötti segélyezés történelmileg a közügy, közszolgálat gondolatának megjelenésével, a népek közötti kapcsolatok szellemében született. Ebben az értelemben a segélyezés tehát a politika egyik eleme, amelynek eredendő „tere” a nemzetek interakciójából született, és döntően ma is államok, politikai formációk között zajlik. De mennyiben határozza meg a politikai erő önnön terének ezen elemét? Lehet-e a segélynyújtás olyan politikai „létesítmény”, amely nem a hatalom logikája szerint működik? Beszélhetünk-e önzetlen, érdekektől mentes relációról egy dominanciából merítő és arra épülő felépítményben? Létezik-e erő, politikai-gazdasági kondíció (azaz feltétel) nélküli önzetlen segítség? Avagy adhatunk-e úgy, hogy ne kérnénk érte semmit? Témaválasztásunk azon hipotézisből fakadt, amely szerint a támogató félnek, azaz a donornak a támogatással, recipienssel szemben megnyilvánuló ereje, hatalmi pozíciója a segélyezési kapcsolatok talán legfontosabb jellemzője, együttműködésük eredményességének alapeleme.

Felhasznált irodalom

„A szereplők nem gondolkozhatnak úgy, mint a volt gyarmatosítók” – beszélgetés Afrika gazdasági fejlődéséről. Interjú dr. Tarrósy István, a PTE Afrika kutató intézetének igazgatójával. *Világpolitika és Közgazdaságtan*, 2(1), 28–37. Online: <https://doi.org/10.14267/VILPOL2023.01.04>

- Aantjes, Carolien J. et al. (2021): Why Doesn't the Decriminalisation of Same-Sex Sexuality and Sex Work Ensure Rights? The Legality and Social Acceptance of Transgressive Sexualities in Urban Mozambique. *Sexuality Research and Social Policy*, 19(1), 416–431. Online: <https://doi.org/10.1007/s13178-021-00554-1>
- Ainembabazi, John Herbert – Mugisha, Johnny (2014): The Role of Farming Experience on the Adoption of Agricultural Technologies: Evidence from Smallholder Farmers in Uganda. *The Journal of Development Studies*, 50(5), 666–679. Online: <https://doi.org/10.1080/00220388.2013.874556>
- Baaz, Maria E. (2005): *The Paternalism of Partnership. A Postcolonial Reading of Identity in Development Aid*. London: Zed Books.
- Barr, Nicholas (2009): *A jóléti állam gazdaságtana. A nagy ellátórendszerek működésének összefüggései*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Bauer, Peter Thomas (1976): *Dissent on Development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Brunn, Stanley D. et al. (2016): *Cities of the World. Regional Patterns and Urban Environments*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Carr, Edward Hallett (1939): *The Twenty Years' Crisis 1919–1939: An Introduction to the Study of International Relations*. London: Macmillan.
- Craig, David Alan – Porter, Doug (2006): *Development Beyond Neoliberalism? Governance, Poverty Reduction and Political Economy*. London: Routledge. Online: <https://doi.org/10.4324/9780203625033>
- Czirják Ráhel (2015): Urbanizációs válság? Nyomornegyed-probléma London és Nairobi példáján. *Afrika Tanulmányok*, 9(3–4), 11–38.
- Czirják Ráhel (2024): *A nyomornegyed-probléma kezelésének legjobb útja? A közösségi tervezés hatásának vizsgálata a kenyai nyomornegyed-fejlesztés kontextusában*. Doktori disszertáció. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földtudományi Doktori Iskola.
- Escobar, Arturo (1995): *Encountering Development the Making and Unmaking of the Third World*. Princeton: Princeton University Press.
- Ferguson, James (1994): *The Anti-Politics Machine*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Gasper, Des (2000): Evaluating the 'Logical Framework Approach' Towards Learning-Oriented Development Evaluation. *Public Administration and Development*, 20(1), 17–28. Online: [https://doi.org/10.1002/1099-162X\(200002\)20:1<17::AID-PAD89>3.0.CO;2-5](https://doi.org/10.1002/1099-162X(200002)20:1<17::AID-PAD89>3.0.CO;2-5)
- Government of Kenya (2007): *Vision 2030*. Ministry of Planning and National Development. Online: <https://vision2030.go.ke/about-vision-2030/>
- Government of Kenya/KENSUP (2005): *KENSUP Financing Strategy*. Online: https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/09/un-habitat_and_the_kenya_slum_upgrading_programme_-_strategy_document.pdf
- Griffin, Keith – Knight, John (1990): *Human Development and the International Development Strategy for the 1990s*. New York – London: Palgrave Macmillan.
- Grill, Kalle – Hanna, Jason szerk. (2018): *The Routledge Handbook of the Philosophy of Paternalism*. London: Routledge. Online: <https://doi.org/10.4324/9781315657080a>
- Haslam, Paul Alexander et al. szerk. (2021): *Introduction to International Development Approaches, Actors, Issues, and Practice*. Oxford: Oxford University Press.
- Irvine, Renwick – Chambers, Robert – Eyben, Rosalind (2004): *Learning From Poor People's Experience: Immersions*. Brighton: Institute of Development Studies.
- K'akumu, O. A. – Olima, Washington (2007): The Dynamics and Implications of Residential Segregation in Nairobi. *Habitat International*, 31(1), 87–99. Online: <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2006.04.005>
- Kelly, Leanne M. (2021): Worthwhile or Wasteful? Assessing the Need for a Radical Revision of Evaluation in Small-Sized Development NGOs. *Development in Practice*, 32(2), 201–211. Online: <https://doi.org/10.1080/09614524.2021.1937540>
- Khanna, Paragh (2017): *Konnektográfia. A globális civilizáció jövőjének feltérképezése*. Budapest: HVG Könyvek.
- Kiss Judit (2024): A nemzetközi fejlesztésfinanszírozás kérdőjelei. *Máltai Tanulmányok*, (2), 6–23. Online: <https://doi.org/10.56699/MT.2024.2.1>
- Langan, Mark (2018): *Neo-Colonialism and the Poverty of 'Development' in Africa*. London: Palgrave Macmillan. Online: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-58571-0>

- Makuwira, Jonathan (2018): Power and Development in Practice: NGOs and the Development Agenda Setting. *Development in Practice*, 28(3), 422–431. Online: <https://doi.org/10.1080/09614524.2018.1433816>
- Mearsheimer, John J. (2019): Bound to Fail: The Rise and Fall of the Liberal International Order. *International Security*, 43(4), 7–50. Online: https://doi.org/10.1162/isec_a_00342
- Myers, Garth (2013): *Afrikai városok. Új megközelítések a városkutatás elméletéhez és gyakorlatához*. Pécs: Publikon Kiadó.
- Omenya, Alfred – Huchzermeyer, Marie (2006): Slum Upgrading in the Complex Context of Policy Change: The Case of Nairobi. In Huchzermeyer, Marie – Karam, Aly (szerk.): *Informal Settlements. A Perpetual Challenge?* Cape Town: UCT Press, 290–311.
- Otiso, Kefa M. (2003): State, Voluntary and Private Sector Partnerships for Slum Upgrading and Basic Service Delivery in Nairobi City, Kenya. *Cities*, 20(4), 221–229. Online: [https://doi.org/10.1016/S0264-2751\(03\)00035-0](https://doi.org/10.1016/S0264-2751(03)00035-0)
- Piketty, Thomas (2015): *A tőke a 21. században*. Budapest: Kossuth Kiadó.
- Pratt, Bryan – Popplewell, Rowan (2013): The Emergence and Re-Emergence of Civil Society: A Brief History of Civil Society in Europe, From the Magna Carta to the Eurozone Crisis. *Development in Practice*, 23(5–06), 721–728. Online: <https://doi.org/10.1080/09614524.2013.801400>
- Sen, Amartya (2003): *A fejlődés mint szabadság*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Solymári, Dániel (2018): Development Policies in Africa. *Afrika Tanulmányok*, 12(4), 23–35. Online: <https://doi.org/10.15170/AT.2018.12.4.2>
- Solymári, Dániel – Czirják, Ráhel (2023): Most Current Issues and Perspectives of the Urban Slum Problem in Kenya. *Nation and Security*, 16(2), 126–143. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2023.2.9>
- Spaling, Harry – Brouwer, Geoffrey – Njoka, Jesse (2014): Factors Affecting the Sustainability of a Community Water Supply Project in Kenya. *Development in Practice*, 24(7), 797–811. Online: <https://doi.org/10.1080/09614524.2014.944485>
- UN HABITAT: *Annual report 2022*. [online], 2023. Forrás: unhabitat.org [2024. 05. 25.].
- UNDESA: *World Population Prospects 2022. Summary of Results*. [online], 2022. Forrás: un.org [2024. 05. 24.].
- Wadhwa, Divyanshi (2018): *The Number of Extremely Poor People Continues to Rise in Sub-Saharan Africa*. [online], 2018. 09. 19. Forrás: blogs.worldbank.org [2024. 05. 22.].
- Waltz, Kenneth (1995): Realist Thought and Neorealist Theory. In Kegley, Charles Jr. (szerk.): *Controversies in International Relations Theory. Realism and the Neo-Liberal Challenge*. New York: St. Martin's Press, 67–83. Online: <https://doi.org/10.5040/9781350392984.ch-003>
- White, Sarah. C. (2010). Depoliticising Development: The Uses and Abuses of Participation. *Development in Practice*, 6(1), 6–15. Online: <https://doi.org/10.1080/0961452961000157564>
- WHO: *Global Health Risks: Mortality and Burden of Disease Attributable to Selected Major Risks*. [online], 2009. 01. 01. Forrás: who.int [2024. 05. 25.].
- WHO/UNICEF: *Joint Monitoring Programme for Water Supply and Sanitation (JMP)*. [online], 2010. 11. Forrás: ircwash.org [2024. 05. 27.].
- WHO/UNICEF: *Progress on Sanitation and Drinking-Water*. [online], 2013. Forrás: books.google.hu [2024. 05. 26.].
- WHO/UNICEF: *Progress on Drinking-Water, Sanitation and Hygiene: 2017 Update and SDG Baselines*. [online], 2018. 02. 22. Forrás: who.int [2024. 05. 26.].
- Wright, Glen W. (2012): NGOs and Western Hegemony: Causes for Concern and Ideas for Change. *Development in Practice*, 22(1), 123–134. Online: <https://doi.org/10.1080/09614524.2012.634230>